

Valodu prasme un dzīves kvalitāte

VINETA ERNSTSONE
sociolingviste, Valsts valodas aģentūras projektu vadītāja

Pensiju fondi un apdrošināšanas firmas nemitīgi aicina padomāt par savu nākotni un drošām vecumdienu. Retāk dzirdams aicinājums ieguldīt laiku, naudu un pūles valodu apguvē. Vai indivīda vairāku valodu prasmes var nodrošināt viņa dzīves kvalitātes pieaugumu jau pašam tuvā nākotnē?

Atbilde uz šo jautājumu tika noskaidrota sociolingvistikajā aptaujā¹, kuru pēc Valsts valodas aģentūras pasūtījuma veica socioloģisko pakalpojumu firma "Data serviss", intervējot 2007 piecpadsmit Latvijas rajonu ekonomiski aktīvos iedzīvotājus. Aptaujāti Latvijas iedzīvotāji vecumā no 18 līdz 74 gadiem, kuri strādā vai meklē darbu². Aptaujas datu analīze apkopota sociolingvistiskā pētījumā "Valodu prasmes ietekme uz ekonomiski aktīvo iedzīvotāju dzīves kvalitāti"³.

Motivācija

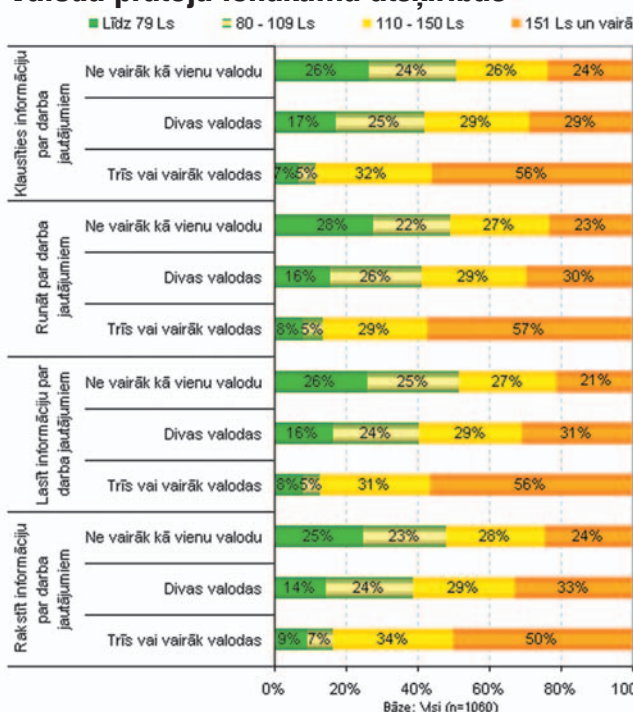
Mēs dzīvojam dinamiskā valodas vidē, kas atspoguļo sabiedrībā notiekošās pārmaiņas (globalizācija, informācijas tehnoloģiju straujā attīstība, konkurence darba tirgū, darbaspēka migrācija u. c.) un prasa no cilvēka nepārtrauktu attīstību, t. sk. jaunu valodu apguvi vai esošo valodas prasmi pilnīgāku. Apgūt, mācīties valodu liek arī pārmaiņas dzimtajā valodā, jo rodas jaunas reālijas un pakalpojumi ar jaunām un līdz šim nebijušām (nenosauktām) lietojuma iespējām un īpašībām.

Tomēr jebkuras valodas prasmi pilnīgāka saistās ar mācībās ieguldītu darbu, respektīvi, ar resursu (laika, naudas un pūļu) patēriņu, kas īpaši pieaug, ja darbā un sadzīvē rodas nepieciešamība sazināties vairākās valodās. Valodu prasme šobrīd uzskatāma ne tikai par vienu no indivīda profesionalitātes vērtējuma kritērijiem, bet arī par faktoru, kas var nodrošināt viņa labklājības pieaugumu un konkurences spēju darba tirgū.

Valodas prasme nodrošina dzīves kvalitāti un ērtību vienīgi tad, ja tā atbilst valodas videi, kurā cilvēks dzīvo vai strādā. Ja valodu prasmes neatbilst videi, rodas neērtības izjūta un neapmierinātība ar valodas vidi, jo cilvēks, piemēram, pircēja un klienta lomā nevar izteikt savas vajadzības un saprast piedāvātās iespējas, bet kā darbinieks viņš neizprot citu vajadzības un tāpēc nevar piedāvāt atbilstošus risinājumus.

Lielākā daļa (74%) ekonomiski aktīvo iedzīvotāju uzskata, ka viņu darba prasmes ir vērtīgas neatkarīgi no valodu zināšanām. Tomēr viena ceturtdaļa aptaujāto (25%) domā, ka viņu darba iemaņām nav vērtības, ja nepārvalda vairākas valodas. Biežāk šāds uzskats raksturīgs cilvēkiem ar augstu izglītības līmeni; sievietēm; tiem, kuru ģimenes valoda nav latviešu

Valodu pratēju ienākumu atšķirības

Tabulā attēloti ienākumi uz ģimenes locekli saistībā ar valodu skaitu, kurā brīvi sazinās darba jautājumos.

valoda; cilvēkiem vecumā līdz 35 gadiem; cilvēkiem ar augstu ienākumu līmeni (virs 150 latiem uz ģimenes locekli); tiem, kuri ikdienā strādā ar cilvēkiem (skolotājiem, pasniedzējiem, ierēdņiem, biroja darbiniekiem, grāmatvežiem, kā arī apkalpojošās sfēras darbiniekiem). Šie cilvēki visbiežāk ir motivēti apgūt un pilnīgot valodu prasmi.

Pārlicība, ka bez valodu prasmes darba iemaņām nav vērtības, mudina apgūt valodas. Valodu prasmi kā būtisku svarīgu visbiežāk novērtē tie, kuri darba jautājumos brīvi sazinās trīs vai vairāk valodās. Situācija ir rosinājusi viņus šīs valodas apgūt. Tomēr arī pietā daļa no tiem, kuri šobrīd darba jautājumos spēj sazināties tikai vienā valodā, uzskata, ka bez vairāku valodu prasmes viņu darba iemaņām nav vērtības.

Vairāk par 150 latiem mēnesī

Datu analīze liecina, ka **pastāv cieša sakarība starp indivīda valodu prasmēm un viņa dzīves kvalitāti**. Vairāku valodu prasme ir nozīmīgs resurss, kas ikvienam Latvijā var nodrošināt augstāku labklājības līmeni (sk. attēlu). Tomēr ir liela atšķirība, vai darba jautājumos brīvi lieto divas vai vairāk valodas.

Vairāk nekā pusei no tiem, kuri spēj sazināties vairākās (vismaz trīs) valodās, ienākumu līmenis ir samērā augsts (vairāk nekā 150 latu uz ģimenes locekli). Viņi parasti atzīst, ka pēc ikdienas tērpiem un reķinu nomaksas paliek pāri neliela vai pat lielā summa. Tie darbinieki, kuri brīvi pārvalda trīs valodas, parasti ir vai nu ļoti noslogoti (brīvā laika nav vai tikpat kā nav), vai arī, tieši pretēji, tiem brīvā laika ir pilnīgi pietiekami.

Prasme lietot vairākas valodas ļauj justies drošāk par savu nākotni. Tie, kuri darba jautājumos brīvi sazinās trīs vai vairāk valodās, parasti uzskata, ka viņu dzīves kvalitāte tikai uzlabosies, viņi ar pārlicību un pozitīvam cerībām

skatās nākotnē. **Vairāku valodu prasmes tiek uzvertas kā būtisks konkurences aspekts darba tirgū – garantija dzīves kvalitātei nākotnē.**

Augstāka dzīves kvalitāte un pārlicība par tās uzlabošanu nākotnē ir tiem, kuri vismaz trīs valodās spēj sazināties arī tajās darba situācijās, kurās nepieciešama tūlītēja informācijas uztvere un palīgmateriāli nav iespējami – runājot un klausoties. Taču šie cilvēki bieži vien ir arī ļoti noslogoti, viņiem trūkst brīvā laika.

Latvijas divvalodīgajā vidē ir sastopami gadījumi, kad darbinieks/klients prot tikai vienu valodu. Šādā situācijā cilvēkiem, kuri brīvi komunicē abās valodās, nākas nodrošināt saskarsmi un sapratni

No tiem, kuri darba jautājumos spēj brīvi sazināties angļu valodā, 60% uzskata, ka viņu dzīves kvalitāte tuvākā gada laikā uzlabosies.

starp darbinieku un klientu. Tādējādi divvalodīgajiem brīvā laika ir mazāk nekā tiem, kuri spēj sazināties tikai vienā valodā. Šī situācija palielina divu valodu pratēju slodzi un laika patēriņu, bet atalgojumu un pārliecības līmeni būtiski neietekmē. Divu valodu zināšanas darba tirgū vērtīgas un atbilstošas atalgotas ir tikai tad, ja šajās valodās prot brīvi rakstīt un lasīt. Sazināšanās prasme divās valodās cilvēkiem tikai palielina slodzi un patērē laiku, taču tā netiek atbilstoši novērtēta. Jāatzīmē, ka prasme darba jautājumos sazināties divās valodās neveicina pārlicību par dzīves kvalitāti nākotnē. Cilvēki apzinās, ka divas valodas prot daudz, tādēļ tas konkurētspēju darba tirgū būtiski neietekmē. **Latvijā divu valodu prasme netiek uzverta kā nozīmīgs resurss, garantija dzīves kvalitātei nākotnē. Nozīmīga ir vismaz trīs valodu prasme.**

Vīspesimistiskāk savas nākotnes iespējas vērtē tie, kuri

darbā spēj sazināties tikai vienā valodā. Sestā daļa no viņiem domā, ka gada laikā viņu dzīves kvalitāte pasliktināsies. Bažas par nākotni izjūt tie, kuri nespēj uztvert (nesaprot) mutvārdu informāciju vismaz divās valodās. Mazāk satrauc tas, vai divās valodās prot rakstīt un lasīt.

Valodu ekonomiskā vērtība

Lielāku pārliecību nodrošina prasme darba jautājumos sazināties angļu vai vācu valodā. Tie, kuri darba jautājumos lieto angļu vai vācu valodu, tiek daudz labāk atalgoti nekā tie, kuri prot latviešu vai krievu valodu (sk. 2. attēlu).

To cilvēku, kuri spēj sazināties vācu valodā, ienākumu līmenis ir līdzīgs to cilvēku ienākumu līmenim, kuri spēj sazināties angļu valodā. Vairāk nekā pusei no viņiem tas ir samērā augsts. **Darba devēji vienādi augstu atalgo gan vācu, gan angļu valodas zināšanas.**

Angļu valodā šobrīd darba jautājumos spēj sazināties samērā daudzi. To, kuri prot vācu valodu, darba tirgū trūkst vairāk nekā angļu valodas pratēju. Tāpēc viņi ir vairāk noslogoti nekā tie, kuri prot angļu valodu. Īpaši tas attiecas uz cilvēkiem, kuri spēj rakstīt vācu valodā.

Lielāku pārlicību par dzīves kvalitāti nākotnē sniedz angļu valodas prasme. No tiem, kuri darba jautājumos spēj brīvi sazināties angļu valodā, 60% uzskata, ka viņu dzīves kvalitāte tuvākā gada laikā uzlabosies. Vācu valodas pratēju grupā samērā bieži sastopama nedrošība – daudzi no viņiem nezina, kā mainīsies viņu dzīves kvalitāte.

Sabiedrībā izveidojusies

No tiem, kuri darba jautājumos spēj brīvi sazināties angļu valodā, 60% uzskata, ka viņu dzīves kvalitāte tuvākā gada laikā uzlabosies.

spēcīga pārlicība, ka angļu valodas zināšanas ir un būs ļoti vērtīgas, vērtīgākas nekā jebkuras citas svešvalodas zināšanas. Tomēr angļu valodas pratēju kļūst arvien vairāk un jau ir vērojams vācu valodas pratēju trūkums. Tādējādi nākotnē prognozējams, ka vācu valodas prasme tiks ne tikai līdzvērtīgi, bet pat augstāk atalgota nekā angļu valodas prasme.

Vēlas mācīties

Apzinoties valodu prasmi kā būtisku resursu, lielākā daļa (63%) ekonomiski aktīvo iedzīvotāju izsaka vēlmi apgūt vai pilnīgot kādas valodas prasmes. 25% to nevēlēsies, bet 12% uz šo jautājumu ir bijis grūti atbildēt.

Ekonomiski aktīvie iedzīvotāji valodu prasmē saskata dažādas priekšrocības. Valodas vēlas apgūt arī tie, kuru

darba iemaņas būtu vērtīgas arī bez šo valodu zināšanām. Visbiežāk valodas apgūt vai pilnīgot to prasmi vēlas tie, kuri darba jautājumos jau brīvi lieto vairākas valodas. Retāk valodas gatavi apgūt tie, kuri visos darba jautājumos lieto tikai vienu valodu. **Tie, kuri prot vairākas valodas, apzinās to vērtību. Turpretī tie, kuriem līdz šim ar valodām ir bijušas grūtības, nevēlas tās apgūt. Viņi līdz šim ir varējuši ar šo vienu valodu iztikt, nodrošinot sev pašpievēršamību – tikai krievu vai tikai latviešu – valodas vidi.**

Visbiežāk vēlmi apgūt valodas rosina neapmierinātība ar valodas vidi. Tie, kurus valodas vide apmierina, kuri jūtas ērti, retāk jūt nepieciešamību pēc valodu prasmes pilnīgākas. Valodu vēlas apgūt tie, kurus, lai gan viņi pietiekami pārvalda gan latviešu, gan krievu valodu, valodas vide neapmierina. Iespējams, neapmierinātību ar valodas vidi izraisa **nepieciešamība prast ne tikai latviešu vai krievu valodu, bet arī angļu valodu.**

Visbiežāk ekonomiski aktīvie iedzīvotāji vēlas apgūt angļu valodu (68%). 14% izteikuši vēlmi pilnīgot latviešu valodas zināšanas, savukārt 10% – vācu valodas zināšanas. Tikai 2% ekonomiski aktīvo iedzīvotāju vēlētos apgūt vai pilnīgot krievu valodas zināšanas. **Krievu valoda zaudējusi savu aktualitāti. Lielākā daļa iedzīvotāju vismaz minimālā līmenī to prot un tās pilnīgošanu neuzskata par būtisku.**

Tikai tad, ja valodas neprasme ierobežo iespējas uz zināt būtisku informāciju, cilvēkam rodas motivācija šo valodu apgūt. Tīkmēr, kamēr bez valodas var iztikt, to bieži vien arī nevēlas apgūt. Trešā daļa no tiem, kurus neapmierina valodas vide, izteikuši vēlmi apgūt latviešu valodu. Visbiežāk vēlmi apgūt latviešu valodu izsaka tie, kuri latviešu valodas neprasme dēļ nav sapratuši sev nepieciešamo informāciju. Tas nozīmē, ka Latvijas valodas vidē tieši latviešu valodas neprasme rada vislielāko neērtības izjūtu.

Kopumā 19% respondentu, kuru ģimenēs nerunā latviski, minējuši, ka vēlas pilnīgot latviešu valodas prasmi. Tomēr arī viņiem, tāpat kā latviešiem, visaktuālāk šķiet pilnīgot angļu valodas prasmi. Latvieši biežāk nekā citas valodās runājošie Latvijas iedzīvotāji novērtē un vēlas apgūt arī mazāk izplatītās valodas – vācu, franču vai kādu citu valodu.

VĀRDS RAKSTNIEKAM

Dzīvā «tautas valoda»

EGILS VENTERS

Latviešu rakstniekiem nereti pārmet, ka viņu darbi rakstīti tik sarežģītā valodā, it kā autors līdzās būtu turējis Milēnbaha – Endzelīna vai vismaz sinonīmu vārdnīcu.

Izeja no šā strupceļa meklējama vienīgi dzīvajā tautas valodā, tāpēc iegāju tūrisma birojā "Putņiks", lai redzētu, kā prasmīgi mēdži vienkāršajai tautai saprotamā valodā piedāvā kādu arī man pievilcīgu galamērķi. Par to kļuva vismaz man nedzirdētā valsts "Ella-da", kuru apmeklējot cilvēks "apjautīs, ka visas senatnes paliekas, dāsnī izmētātas grieķu dzemē, tie nav vienkārši akmeņi, bet mūsu dzīves daļiņa", savukārt pēc iepazīšanās ar Rodas salu, kur gaida tikšanās ar "trīs tūkstošus statujām, izsvaidītām visu salu", vēl paliek iespēja apmeklēt Itāliju, lai redzētu "Nopušu tiltu Venēcijā un kritušo zvanu torni Pizas pilsētā".

Šaubu mirkli par to, vai tieši šis tūrisma katalogs pēc gadu simtiem kļūs par latviešu 21. gadsimta rakstības etalonu, manā priekšā patērējās kaudzīte ar Ministru kabineta likumprojektiem. Tā es uzziņāju, ka "rentģenoskopiskie izmeklējumi ar atslēgtu dozas jaudas automātiskās regulēšanas ierīci ir atļauti tikai maza izmēra bērniem", savukārt citā vietā, ka "komisijas loceklis informē komisijas priekšsēdētāju un pārtrauc darbu komisijā, ja ir ieinteresēts pretendenta izvēlē vai darbībā, ir miris vai slimības vai prombūtnes dēļ nevar pildīt savus pienākumus". Pēc tam jau loģiski šķita, ka "polihlorētās bifēnilus un polihlorētās terfenilus saturošī atkritumi ir atkritumi, kuri satur polihlorētās bifēnilus un polihlorētās terfenilus", bet "pārtika ir dzīvnieki, kas sagatavoti, iepakoti vai pasniegti kā pārtika". Nu es zinu, ka "personai, kas būtiski atšķiras no noteiktā pacienta standartlieluma", pienākas "piens vai adoptētais piena maisījums", bet "datums nedrīkst būt ilgāks par trim dienām", ja "vienas vienības cenu reizina ar tās skaitu".

"Tā, lūk, biedri," teiktu krievu satīrīkis, stāsta "Pertiķu valoda" autors Mihails Zoščenko.

Lappuse sagatavota ar Valsts valodas aģentūras atbalstu

1. Sociolingvistiskā aptauja pētījuma vajadzībām tika veikta 2005. gada oktobrī un novembrī.
2. No visiem Latvijas iedzīvotājiem vecumā no 18 līdz 74 gadiem ekonomiski aktīvie iedzīvotāji ir 80%.
3. Data serviss. Valodu prasmes ietekme uz ekonomiski aktīvo iedzīvotāju dzīves kvalitāti: pētījuma pārskats. Rīga, 2005, 139 lpp.